

АНОТАЦІЯ

Пазій Б. А. Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2023.

Дисертація є одним із перших в Україні кримінологічних досліджень крадіжок, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Визначено, що крадіжки, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, набувають нових якостей, перетворюючись фактично на новий вид корисливих злочинів. Війна вплинула на лише на рівень і структуру злочинності, а й на стан кримінального законодавства. У березні 2022 р. в історії сучасної незалежної Української держави законодавцем уперше до низки складів злочинів вводиться така обтяжуюча кримінальне покарання обставина, як вчинення діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану. У такий спосіб посилення кримінальної відповідальності відбулося й за вчинення правопорушень проти власності, включаючи крадіжки.

Встановлено, що статистичний аналіз крадіжок, учинених в умовах дії в Україні воєнного стану, свідчить про суперечливу динаміку зазначених злочинів, а саме: значне зниження їх кількості на протязі 2022 р. у порівнянні з попереднім роком та відчутне їх збільшення у 2023 р. І це відбувається, не зважаючи на виїзд з України мільйонів громадян, серед яких є й потенційні правопорушники.

В історичному плані у практиці боротьби зі злочинністю можна провести паралель України часів відсічі російському агресору із періодом Другої світової війни.

Сформульовано низку особливостей крадіжок як протиправного суспільно небезпечного діяння, а саме: їх суперечлива в цілому динаміка; підвищення суспільної небезпечності крадіжок; участь у вчиненні крадіжок військовослужбовців ворожої армії та інших осіб, що беруть участь на боці ворога; поява нової сфери злочинного «промислу» крадіїв – на об'єктах, пов'язаних із процесом евакуації людей, та у зруйнованих будівлях, із залишеного житла та автотранспорту; утруднений збут викраденого; можлива реакція пересічних громадян на вчинену крадіжку – самосуд над винним тощо.

Запропоновано класифікацію крадіжок, що вчиняються під час дії в Україні воєнного стану і виокремлено такі її види: 1) розкрадання майна на місцях зруйнованих будівель; 2) розкрадання майна із житла під час повітряної тривоги або в епіцентрі бойових дій під час обстрілів, у бомбосховищах, місцях тимчасового укриття або із приміщень магазинів, підприємств, установ, організацій тощо у таких самих умовах; 3) розукомплектування автотранспорту, залишеного володільцями, що виїхали з населених пунктів; 4) розкрадання вантажу, паливно-мастильних матеріалів, гуманітарної допомоги та ін. з автомобільного та залізничного транспорту; 5) розкрадання особистого майна у місцях, пов'язаних з евакуацією населення України; 6) крадіжки під час blackout та ін.

Виходячи з кореляції крадіжок із фактом наближення місцевості до театру воєнних дій та залежно від оперативної обстановки, що змінюється щодня, запропоновано крадіжки поділити на: 1) ті, що мають місце на окупованих росією українських територіях; 2) ті, що вчиняються на деокупованих територіях або поблизу лінії бойового зіткнення; 3) ті, що мають місце на територіях, віддалених від такої лінії.

Зазначено, що проведення ґрунтового кримінологічного аналізу кількісно-якісних показників крадіжок, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану, є ускладненим через низку обставин. Такими обставинами слід визнати: 1) темпоральні обмеження самого аналізу;

2) неспівпадіння періодів, що співставляються для кримінологічного аналізу між собою, адже вони не дорівнюються, припустимо, календарному року, кварталу тощо; 3) складність у формуванні статистичної вибірки через притягнення до кримінальної відповідальності за крадіжку за ч. 4 ст. 185 КК України так само й осіб, що вчинили крадіжки у великих розмірах (до 24 лютого 2022 р.).

Протягом 2022 р. за ч. 4 ст. 185 КК України засуджено 4 329 осіб проти 22 осіб у 2021 р. Таке різке збільшення кількості засуджених пояснюється змінами, внесеними саме до ч. 4 ст. 185 КК. У свою чергу, протягом 2022 р. кількість злочинів, передбачених ст. 185 КК України (серед яких і крадіжки, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану), у структурі корисливої злочинності збільшилася на 5,5 %.

Визначено, що предметами злочинного інтересу крадіїв під час воєнного або надзвичайного стану є: гроші, валюта, ювелірні вироби, побутова техніка, смартфони, продукти побутового призначення, їжа тощо. Відмічено й появу «нових» предметів, а саме: обладнання пошкоджених внаслідок обстрілів ліній електропередач, предмети гуманітарного призначення, кольорові і рідкоземельні метали, включаючи й літєві гільзи від снарядів на складах військових відходів, та ін.

Встановлено, що за часом учинення крадіжки, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, можуть поділятися на: 1) крадіжки, вчинені у вечірній час доби (з 16.00 до 21.00). Їх питома вага складає 58 %; 2) крадіжки, вчинені зранку та вдень (з 07.00 до 16.00). Їх частка – 35 %; 3) крадіжки, вчинені у нічний час (з 21.00 до 07.00), навіть незважаючи на запровадження майже в усій державі комендантської години (7%). За часом вчинення доцільно виділити крадіжки, вчинені під час повітряної тривоги, та крадіжки, які мають місце в умовах тривання blackout.

Виходячи з особливостей місця вчинення злочинного посягання, можна виділити: 1) крадіжки із проникненням до житла громадян (35 %); 2) крадіжки на об'єктах торгівлі (в магазинах, супермаркетах, на складах

різних товарів, ринках тощо) (15 %); 3) крадіжки із транспортних засобів (18 %); 4) крадіжки у громадських місцях (12 %); 5) крадіжки на місцях зруйнованих будівель (крадіжки на руїнах) (20 %).

Встановлено, що війна призвела до появи явища «зонування» злочинності, сутність якого полягає у зумовлюванні характеру злочинності близькістю конкретних українських територій до лінії зіткнення з агресором. З огляду на це з метою аналізу корисливої злочинності доцільно виділяти: а) окуповані регіони України; б) звільнені від окупації регіони; в) регіони біля лінії бойового зіткнення, або прифронтові регіони; г) віддалені від лінії зіткнення регіони України. Географія крадіжок зі зруйнованих будівель представлена головним чином трьома областями – Харківською, Херсонською та м. Києвом.

Рівень латентності аналізованого виду крадіжок оцінений фахівцями як максимальний.

Узагальнений портрет крадія, що вчиняє злочин в умовах воєнного або надзвичайного стану можна описати, як: особа чоловічої статі, має громадянство України, віком від 30 до 50 років, з базовою загальною середньою освітою, перебуває у шлюбі або у фактичних шлюбних відносинах, є працездатною, але не працює і не навчається, кожний четвертий має на не зняту або непогашену судимість, вчиняє злочин з корисливим мотивом, як правило - одноосібно, намір на вчинення якого обмірковує заздалегідь, злочинна діяльність є не тривалою (більше половини крадіїв засуджуються за вчинення одного епізоду), на момент вчинення злочинного посягання не перебуває у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Запропоновано поділ чинників корисливих кримінально караних правопорушень на: 1) чинники ординарного періоду, тобто періоду часу, що береться для відповідного аналізу та порівняння явищ криміногенної дійсності до початку повномасштабного вторгнення агресора в Україну, та 2) чинники неординарного періоду, тобто періоду часу, пов'язаного з

триванням у країні будь-яких надзвичайних обставин, однією з яких є війна. При цьому чинники злочинності ординарного періоду нікуди не зникають, у той час поки країна дає рішучу відсіч ворогу.

Підкреслено, що в умовах воєнного стану корислива мотивація, що є синтезованим чинником, або своєрідним результатом дії усіх інших зовнішніх детермінант, свідчить не лише про наявність в особі рис соціального паразитизму, а й про те, що ця мотивація перетворюється за своєю сутністю на хижацьку.

Визначено, що головним об'єктом запобіжного впливу слід вважати війну, яка в ієрархії об'єктів запобігання крадіжкам стоїть на вищій сходинці, оскільки саме вона призводить до появи нових різновидів не лише крадіжок, а й інших правопорушень, змінивши характер злочинності і викликавши зміну пріоритетів у запобіжній діяльності.

До числа темпоральних об'єктів запобіжного впливу належить війна, обстановка, в якій перебуває пересічна людина (евакуація та зміна звичного місця проживання, щогодинні повітряні тривоги, «мобільність» лінії фронту, в цілому напружена емоційно-психологічна ситуація в країні і світі та ін.); деякі локації вчинення крадіжок (зруйноване чи покинуте житло, інші приміщення, гаражі, авто-, мототранспорт тощо); специфічний фон соціальних негараздів та ін.

Визначено, що заходи запобігання крадіжкам загальносоціальної спрямованості – це система соціально-економічних, воєнно-політичних, ідеологічних, організаційно-управлінських та нормативно-правових заходів, що вживатимуться як під час дії воєнного стану або надзвичайної ситуації. Так само ці заходи матимуть місце на етапі відновлення нашої держави для підвищення якості всіх сфер життя людини, що виявлялося б запобіжником процесу формування у суспільстві психології незаконного збагачення.

Виділено стратегічні напрями загальносоціального запобігання: 1) завершення війни Перемогою України з деокупацією українських земель та стимулювання повернення в Україну наших громадян, що перебувають за

кордоном; 2) підвищення матеріального благополуччя населення країни та 3) оздоровлення морально-психологічного стану нашого суспільства.

Під спеціально-кримінологічним запобіганням крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, розуміється комплекс заходів зі збереження й убезпечення від злочинних проявів майна суб'єктів різних форм власності, що є критично важливим для забезпечення оборони держави та підтримання життя людей на прийнятному у цих умовах рівні, а також з недопущення вчинення злочинів із боку осіб, які перебувають як у скрутному становищі, так і з боку тих, хто виношує умисел на вчинення крадіжок.

Запропоновано головні напрями спеціально-кримінологічного запобігання крадіжкам в умовах воєнного або надзвичайного стану є:

- а) зміцнення фізичної (зовнішньої) безпеки майна; б) раціональне використання матеріальних ресурсів; в) створення цивільної волонтерської служби з охорони майна та правопорядку в цілому; г) інформування населення про загрозу вчинення крадіжок в умовах воєнного стану; д) жорсткий контроль за поведінням із майном та товарними запасами для запобігання крадіжкам чи протиправному використанню чужої власності, а так само незаконній торгівлі, зокрема, для запобігання торгівлі гуманітарною допомогою; е) забезпечення системи ефективного зв'язку та реагування на вчинені правопорушення корисливої спрямованості та швидкого інформування правоохоронних органів для запобігання крадіжкам та затримання злочинців тощо.

Ключові слова: крадіжка; запобігання кримінальним правопорушенням; злочини проти власності; корислива злочинність; воєнний стан; надзвичайний стан.